

Primera part: Tirant a Anglaterra

Després d'explicar la història del comte Guillem de Varoic, retirat de la vida cavalleresca i reclòs en una ermita, ens és presentat el nostre cavaller, que topa amb l'ermità de manera accidental: Tirant, juntament amb altres gentilhomes de Bretanya, s'ha desplaçat a Anglaterra per assistir a les festes del casament del rei amb la finalitat de rebre l'ordre de cavalleria. En el camí, a causa del cansament, es queda ressagat i s'adorm damunt del cavall. Aquest s'aparta del camí i prenent una senda s'endinsa en el bosc fins que arriba a un prat on hi ha l'ermità, que casualment es delecta en aquell moment amb la lectura del tractat de cavalleria del segle XV *Arbre de batalles* d'Honoré de Bouvet. L'ermità amaga la seva identitat i, a petició de Tirant, l'adoctrina sobre la cavalleria llegint el llibre, que li regala en acomiadar-se'n.

Tirant, reunit novament amb els seus companys, va a Londres. I de retorn a Bretanya, passa novament per l'ermita amb el propòsit d'explicar-li les festes i magnificències de la cort, tal com li havia promès en partir. Ara Tirant és el narrador i descabdella davant del comte–ermità la riquesa, la pompa i la vistositat de les festes que s'hi han celebrat. En acabat, l'ermità l'interroga sobre els fets de cavalleria que s'hi han esdevingut i Tirant calla humilment i s'aparta del lloc discretament. Serà Diafebus, el seu cosí, qui convertit en narrador ens far saber els fets d'armes de Tirant, proclamat el millor cavaller de les festes. Després tots s'acomoden de l'ermità i tornen a Bretanya.

Aquesta part és una ampliació de la novel·la inacabada del mateix Joanot Martorell, Guillem de Varoic, ara posada al servei de la història de Tirant, i s'inspira clarament, d'una banda en el *Guy de Warwick* anglonormand i de l'altra en el text de Ramon Llull, *Llibre de l'ordre de cavalleria*. És, doncs, una barreja de novel·la cavalleresca i de llibre doctrinal sobre la cavalleria. Des del punt de vista global del llibre, constitueix l'etapa de la formació cavalleresca del personatge que només en aquesta part és el cavaller singular que combat individualment: teòrica, amb l'exposició dels principis de la cavalleria llegits per l'ermità, i pràctica, amb la narració dels nombrosos combats en què participa i dels quals sempre surt vencedor. I d'altra banda ens dóna una mostra gairebé només ho fa en aquesta part detalladament d'alguns aspectes de les cerimònies i formalismes de la cavalleria del s. XV: tornejos, combats a ultrança, festes, etc.

És, de totes, la part més diferent, la més greu i seriosa. Tot i així, no és difícil advertir de seguida que ens trobem davant d'un llibre força original i diferent dels llibres de cavalleria tan en voga durant l'Edat Mitjana. Amb dos exemples, a part el fet que Tirant és un cavaller excel·lent, però és ferit sovint i les victòries, sempre sobre un sol cavaller, són costoses i difícils n'hi haurà prou: l'episodi amb Kirieleison Muntalbà i la batalla amb l'ala. Quant al primer, val la pena remarcar el procés de degradació burlesc a què Martorell sotmet aquest cavaller gegantí començant pel nom, que sembla que s'hagi de menjar el món i, en canvi, mor ridículament, plorant amb desconsol, d'un atac d'ira. Pel que fa al segon, és interessant adonar-se que Joanot Martorell transposa aquí un dels episodis habituals de les novel·les de cavalleria: la lluita del cavaller amb la fera; però si en aquells llibres la fera és un drac, una serp de tres caps, o, tot al més, un lleó, aquí, en canvi, és un gos per molt gran i ferotge que sigui, i la batalla s'acaba a mossegades (i Tirant no és el que mossega menys!). El canvi hi és evident. D'altra part, el sensualisme, característica de la qual parlaré més endavant, comença a apuntar en la novel·la amb l'episodi del fermall de la Bella Agnès: Tirant l'hi demana i ella l'hi atorga dient-li que el prengui ell mateix. Per descordar–l'hi, per força li ha de tocar els pits, cosa que ella consent (¿o no li ho ha dit precisament per això?) i ell fa de molt bon grat.

Tirant torna a Bretanya fet cavaller, lloiat, experimentat i famós.

Segona part: Tirant a Sicília i a l'illa de Rodes

Assabentat per un missatger que el Soldà del Caire, amb l'ajut dels genovesos, ha posat setge a l'illa de Rodes i que si no rep ajuda es perdrà inevitablement, Tirant compra una galera i decideix anar en socors dels

assetjats. Al mateix temps, Felip, infant del rei de França, jove grosser i mig beneitó, aconsellat per un servidor de la seva confiança, decideix embarcar-se d'amagat a la nau de Tirant i emprendre aquesta aventura. Arribats a Sicília, s'estan alguns dies a la cort. Felip i la infanta del regne, Ricomana, s'enamoren i Tirant mira d'afavorir aquests amors i concertar el seu matrimoni. Però Ricomana sospita la beneiteria del príncep i no es deixa convèncer amb facilitat, i decideix posar-lo a prova. Felip actua com li és propi, fent bajanades, però Tirant, amb la seva gràcia i habilitat, esmena puntualment les seves rucades. No obstant això, la princesa no queda convençuda i ajorna la decisió fins que tornin de Rodes. Tirant, Felip i el rei de Sicília s'embarquen vers l'illa i socorren la ciutat Allí, Tirant, mitjançant un estratagema enginyós d'un mariner seu, aconsegueix fer fugir els moros. Després van en peregrinació a Terra Santa, on Tirant rescata molts captius, i tornen a Sicília. De retorn a la cort siciliana, la infanta sotmet novament a prova el príncep francès, sempre amb els mateixos resultats (Tirant no se separa mai del seu costat i evita que les faci massa grosses), i Ricomana, cansada i desitjosa de saber com és realment Felip, fa cridar un filòsof de Calàbria. Finalment, malgrat els consells del filòsof, Ricomana decideix esposar-se amb Felip, gràcies a un equívoc: li para una última prova i Felip, accidentalment, se'n surt bé i la princesa treu conclusions equivocades. És el conegut episodi de l'agulla. Després s'embarquen en un estol cristià contra els infidels i recorren les costes sarraïnes victoriosament, i retornen a Sicília.

La novel·la ja ha agafat definitivament la seva fesomia militar-caballeresca, realista, faceciosa i sensual, i ha esdevingut mediterrània.

Argumentalment gira a l'entorn de dos eixos: l'aventura militar del setge de Rodes (de ressonàncies històriques) i les escenes cortesanes dels amors de Felip i Ricomana, en una cort de Sicília totalment inventada. I d'altra part, ha aparegut un dels altres elements característics de l'obra: l'humorisme. Menció a part mereix l'episodi del filòsof de Calàbria, interpolació inspirada en la interpretació dels somnis del bíblic Josep i en un conte de Les mil i una nits, a través del Novellino italià del s. XIII.

Tercera part; Tirant a l'Imperi Grec

Tornat a Sicília, el rei rep una lletra de l'Emperador de Constantinoble en què l'informa que els turcs han envaït l'Imperi i assetgen la ciutat, i prega a Tirant que el socorri. El rei posa a la seva disposició naus, armes i homes, i Tirant s'embarca amb la seva gent. En arribar a Constantinoble és rebut amb honors i se li encomana la capitania de l'exèrcit imperial. Immediatament coneix la princesa Carmesina i s'enamoren com dos col·legials, i Tirant li revela el seu amor amb un enginyós joc amb un mirall. En aquest moment entra en escena la Viuda Reposada, dida de la Princesa, que enamorada secretament de Tirant farà i desfarà per intentar separar-los.

Ara, aconsegueix que Carmesina s'enutgi amb Tirant pel seu atreviment. Tirant surt de Constantinoble i venç els turcs dues vegades, demostrant la seva vàlua com a militar i estrataga. Entretant, el duc de Macedònia, envejós de Tirant fa tot el possible per enutjar-lo: el menysprea, intenta capitanejar una sedició en l'exèrcit i fins arriba a enviar un escuder a Constantinoble acusant Tirant de traïció. Durant la campanya militar, Diafebus va a la ciutat i intenta afavorir els amors del seu capità i cosí, i envia, més tard, un escuder per informar l'Emperador de la gran victòria que ha obtingut Tirant, amb la qual cosa es desemmascara l'insidiós duc de Macedònia, que mor en una batalla. Els turcs, vençuts, es rendeixen a Tirant i un dels seus ambaixadors, Abdal-là Salomó, aconsella els senyors cristians (els consells són trets del *Familiarum rerum*, XII, 2, de Petrarca). Diafebus va a la ciutat, portant els presoners, i, apaivagats els recels de Carmesina, Diafebus i Estefania, filla del vertader duc de Macedònia, es declaren el seu amor i es casen secretament. Vista la situació de les seves tropes, amenaçades de sedició per l'actuació del duc, l'Emperador es trasllada personalment al camp acompanyat de Carmesina i Estefania, i presència la gran batalla contra els turcs, en la qual Tirant obté una esclatant victòria, producte, tant del seu valor com de la seva astúcia i coneixements militars, i és ferit. Mentre les tropes de l'Emperador, amb ell al capdavant, corren per la terra reconquistant viles i castells, Tirant i Diafebus s'entrevisten secretament amb Carmesina i Estefania, a la cambra de la Princesa, gràcies a la complicitat d'Estefania. Aquesta trobada és espiada atentament per la donzella

Plaerdemavida que l'endemà relata, amb el posat entremaliat i innocent de qui explica un somni amb tota intenció, el que ha vist a les astorades Estefania i Carmesina. A partir d'aquest moment, Plaerdemavida jugarà un paper determinant en els amors dels dos joves. Finalment l'Emperador i Carmesina tornen a Constantinoble. Tirant venç per mar l'estol del gran Caramany que venia en socors dels turcs, i després es dirigeix a Constantinoble, duent els presoners. Allí, mentre l'Emperador delibera la resposta a les propostes de pau que han fet el Soldà i el Gran Turc Tirant intenta, sense gaire èxit, anar més avant en els seus amors. Després d'algun temps, l'Emperador organitza unes llúides festes amb motiu de respondre als ambaixadors dels infidels. En aquestes festes apareixen el rei Artús i la seva germana Morgana (episodi que té clares referències en la *Faula* de Guillem de Torroella). I abans no tornin els cavallers al camp de batalla, Diafebus i Estefania es casen de debò. Tothom està content menys Tirant, que no pot aconseguir els seus propòsits amorosos per la resistència casta de la princesa i, sobretot, per l'acció constant de la Viuda Reposada que malparla d'ell. Han de partir, però abans, instigat per Plaerdemavida i amb la seva complicitat, Tirant intentarà retre el castell de l'honestedat de Carmesina, amb un engany. És una de les escenes més plaents, atrevides i divertides de la novel·la. Tirant es mostra esporuguit, indecís i tímid, i, no cal dir-ho, tampoc aquesta vegada va més enllà dels jocs amorosos. De resultes d'aquest intent, Tirant acabarà estirat tan llarg com és al jardí de palau amb la cama trencada, i a la cambra de Carmesina tothom, espasa en mà, buscarà una rata inexistent.

L'exèrcit torna al camp i Tirant resta a Constantinoble immòbil al llit. El seu escuder Hipòlit va cada dia a palau per dur cartes d'amor de Tirant a Carmesina. Un d'aquests dies, Hipòlit, que està enamorat de l'emperadriu, és requerit per ella i després de moltes vacil·lacions troba ardiment per confessar-li el seu amor. L'Emperadriu s'encén de passió. Tirant es recupera lentament i freqüenta Carmesina. Finalment es casen secretament, tot i que Carmesina deixa ben clar fins on arribarà aquest matrimoni, mentre no es formalitzi. Però la Viuda Reposada, més gelosa que mai, decidida a torbar definitivament les seves relacions, s'enginya un terrible engany i fa creure a Tirant que Carmesina manté relacions sexuals amb el seu hortolà, negre i musulmà. Tirant, que ha cregut veure-ho amb els seus propis ulls, decebut, trist, engelosit i irat, mata l'hortolà i emmalalteix: perd el desig de viure. Recuperat mitjançant l'enginy d'una vella jueva, decideix embarcar-se per tornar al camp de batalla. Abans que parteixi, però, Carmesina, que no entén el capteniment de Tirant, després d'haver intentat infructuosament de veure'l, envia Plaerdemavida a la nau per saber el motiu d'aquest canvi d'actitud inesperat. Allí Plaerdemavida li descobreix l'engany de la Viuda i la innocència de Carmesina, i Tirant es lamenta amargament per la seva poca fe en la Princesa i s'irrita contra la Viuda, però abans que pugui fer res, la mar s'enfella i la tempesta s'endú la galera del port, la condueix a la deriva i la fa sotsobrar en les costes del nord d'Àfrica. Tirant i Plaerdemavida, cadascun pel seu costat, atenyen la platja i salven la seva vida.

Com es pot veure, aquesta és la part central de la novel·la; és la més llarga i hi apareixen definitivament tots els seus elements característics: escenes bèl·liques i cortesanes, humor, sensualisme, erotisme; en un marc de ficció presentat amb voluntat realista. Argumentalment gira a l'entorn de dos eixos: els episodis militars, per mar i per terra, de la campanya contra els turcs en defensa de Constantinoble, i els episodis amorosos, centrats sobretot en la relació Tirant-Carmesina (però referits també a Diafebus-Estefania i a Hipòlit i l'Emperadriu), amb la participació de dos personatges decisius: Plaerdemavida, afavorint-la, i la Viuda Reposada, destorbant-la i tractant de fer-la fracassar.

Quarta part: Tirant al Nord d'Àfrica

Tirant és recollit, com a captiu però amb generositat, pel Cabdillo de los Cabdillos, un gran senyor de regne de Tremissèn. Aquest el vesteix, l'alimenta i el trameta a un castell del seu fill, on és carregat de ferros i tancat a la presó. Entretant el rei Escariano, desitjós de casar-se amb la filla del rei de Tremissèn, ataca el regne i posa setge al rei. El Cabdillo, fugint de la batalla, arriba al castell del seu fill. Aquí treu de la presó Tirant i li demana ajuda, convençut que és un cavaller valent i bon coneixedor dels fets d'armes. Tirant immediatament es posa a la seva disposició i comença a combatre les tropes del rei Escariano; amb la seva astúcia i experiència, aconsegueix trencar el setge i rescata el rei i la seva filla, i fortifica la ciutat de Tremissèn. Al cap de poc, mentre Tirant i el Cabdillo són en una altra ciutat del regne, Escariano, gràcies a la traïció d'un jueu de

Tremissèn pren la ciutat, mata el rei i s'endú la seva filla a un castell inexpugnable. Tirant, en saber-ho, conhorta les tropes del rei mort i es disposa a vèncer Escariano i rescatar la Princesa; cosa que farà mitjançant un estratagema, gràcies a la participació d'un albanès que, seguint les seves instruccions, enganya el rei Escariano i facilita l'entrada al castell de les tropes de Tirant. La Princesa de Tremissèn, alliberada, requereix d'amors Tirant, però ell es manté fidel a Carmesina i la rebutja amb suavitat i cortesia, i aconsegueix que es faci cristiana. El rei Escariano, al seu torn, no tarda, després d'un breu adoctrinament, a seguir les petjades de Maragdina i abraça també la fe de Tirant. I després d'ell són milers els musulmans que, seguint el seu exemple, prenen el baptisme. Entretant, Tirant té notícia que alguns dels homes que l'acompanyaven en la galera són captius i els redimeix, i combat amb els altres reis moros. Gairebé a punt d'haver conquistat tot el nord d'Àfrica, Tirant assetja una ciutat. Els assetjats, veient-se perduts, trameten la seva senyora acompanyada d'altres donzelles a Tirant per demanar-li clemència. Entre les donzelles, vestida a la morisca i sense ser reconeguda va Plaerdemavida, que després del naufragi va ser recollida per un vell moro i més tard va entrar al servei de la senyora de la ciutat. Plaerdemavida, sense descobrir-se, suplica generositat a Tirant, li retreu la seva poca pietat, quan ell s'hi nega, i, castigant-lo, li recorda el seu passat i li revela l'estat en què es troba l'Imperi i la seva estimada Carmesina, a punt de caure en mans dels turcs. Tirant, sentint-la i ignorant la seva identitat, es torba del tot i es desmaia. Recobrat, Plaerdemavida es descobreix i Tirant l'acull amb gran alegria i perdona els de la ciutat. Mentre Tirant continua la seva campanya victoriosa per terres africanes, Plaerdemavida li recorda constantment la situació de l'Imperi i l'insta a tornar-hi i defensar-lo dels turcs. Finalment, Tirant envia ambaixadors i virtualles a l'Emperador i es prepara per anar en el seu socors. Abans, però, esposa Plaerdemavida amb el seu cosí, el senyor d'Agramunt, a qui dona el regne de Fes. I conquistada tota la morisma, s'embarca vers Constantinoble amb els exèrcits moros, ara cristians, que ha conduït per Àfrica.

Aquesta part, més retòrica i eixuta que l'anterior, se centra sobretot en la campanya militar de Tirant en terres musulmanes. Per al meu gust, és la part menys atractiva de la novel·la, en què desapareixen bona part dels aspectes que li són essencials i la fan més entretinguda, realista i divertida, tot i que conté força informació sobre l'art militar de l'Edat Mitjana. L'altre element argumental, aquest totalment irreal, desproporcionat i inversemblant, és la conversió de milers d'infidels a la religió cristiana. A la fi, la novel·la recupera els seus fils argumentals fonamentals, els amors de Tirant-Carmesina i l'alliberament de Constantinoble amb la reaparició de Plaerdemavida.

Cinquena part: Tirant torna a l'Imperi Grec

Abans de salpar, tramet el cavaller Espèrcius com a ambaixador al regne de Sicília. Espèrcius, després d'informar el rei dels propòsits de Tirant, torna al nord d'Àfrica; però quan hi arriba, l'estol de Tirant ja ha partit; el segueix i naufraga davant d'una illa pràcticament despoblada, en la qual desencanta una donzella en forma de drac. Aquest és l'episodi més meravellós i fantasiós de tota la novel·la; absolutament innecessari i encabit a repèl dins de la trama de la narració, i tret dels Viatges de Mandeville.

Tiralit arriba a Constantinoble. La Viuda Reposada en saber-ho, plena de temor, es mata. El capità, a trenc d'alba, envesteix per sorpresa les naus dels turcs i les fa preses. Després els talla la fugida per terra i socorre la ciutat. Mentre els turcs estan en aquesta angoixosa situació, sense poder retirar-se i sense poder rebre ajuda, Tirant tramet Plaerdemavida a la ciutat i negocia amb els turcs la rendició. I immediatament es dirigeix a Constantinoble, formalment per informar l'Emperador de les propostes de pau, però amb l'esperança secreta d'entrevistar-se amb Carmesina. Aquella mateixa nit, Plaerdemavida enganya novament la Princesa i fa entrar Tirant a la seva habitació, amonestant-lo que sigui valent i coratjós, i venci la batalla. Aquesta vegada, malgrat la resistència i els precs de Carmesina, Tirant entra al castell i aconsegueix la fi que en amor es pot aconseguir. Ja era hora! L'Emperador accepta les propostes del Soldà i Tirant recupera l'Imperi i allibera Diafebus i altres cavallers, captius dels turcs. I l'Emperador, agraït, li dona la seva filla per esposa, en pagament als seus serveis, amb plaer dels dos amants, i el fa cèsar i hereu de l'Imperi. Tirant emprèn la conquesta final dels nuclis més resistents i fins i tot de terres veïnes, i es prepara per tornar triomfalment a Constantinoble. Però aquest retorn i el matrimoni tan esperat amb la Infanta no seran possibles; estant a la

ciutat d'Andrinòpolis, Tirant emmalalteix greument i mor després de fer testament i d'escriure una lletra de comiat a la seva estimada. Coneguda la trista nova, tothom plora i es lamenta desconsoladament, sobretot l'Emperador i, és clar, la seva Carmesina, en una de les escenes amb més vigor de tota la novel·la. No s'han acabat, però, els infortunis; mentre es preparen les exèquies de Tirant, mor l'Emperador, totalment trasbalsat per la mort de Tirant i el desconsol de la seva filla, i Carmesina, traspassada de dolor, fa testament, rep els sagraments i mor amb beatitud ajaguda en un llit, entre els cossos de Tirant i del seu pare. La novel·la arriba al final: Hipòlit, hereu de Tirant, es casa amb l'Emperadriu i és proclamat nou Emperador, i fa enterrar dignament els cossos de Tirant i Carmesina.

Aquesta última part torna a tenir les dues línies argumentals acostumades: armes–amor; hi reapareix el sensualisme, la gràcia i l'atreviment de la segona part en les escenes eròtiques, i el seu to alterna entre el greu i seriós dels afers de la guerra, el fresc i viu de les escenes amoroses, i l'adolorit i vigorós dels planys de la desconsolada Carmesina.

El seu millor mèrit és, sens dubte, el final, apartat dels habituals «es van casar, van ser feliços i van regnar amb prosperitat», que, val a dir–ho, devia ser una gran temptació . En definitiva, Joanot Martorell actua com un gran novel·lista de notable personalitat i amb materials de diversa procedència: literaris uns (encara caldria afegir als ressenyats, per exemple, les influències de Dante o de Boccaccio, o d'Enrique de Villena en la dedicatòria del llibre), procedents de la historiografia els altres, i molts de la directa observació de la realitat, ens ofereix un llibre versemblant, ric, complex, variat i divertit.